

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Clara Westholm

Att sälja sin kropp och förlora sitt hem

En redogörelse för hur bristande vandel kan tolkas i
den samtida rättskulturen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Ellika Sevelin

Termin: HT23

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	3
Förkortningar	5
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Metod och teori	9
1.5 Material och forskningsläge	11
1.6 Disposition	12
2 Avhandling	13
2.1 Historisk bakgrund	13
2.1.1 Lösdrivarlagen.....	13
2.1.2 Sveriges första utvisningslag.....	15
2.2 En tid fylld av klander och kontroll	16
2.2.1 Synen på den prostituerade kvinnan.....	17
2.3 En friare tid	19
2.3.1 Synen på den prostituerade kvinnan.....	20
2.4 Perioden fram till kriminalisering	23
2.4.1 Synen på den prostituerade kvinnan.....	23
2.4.2 Argument för och emot kriminalisering.....	25
2.5 Sexköpslagen	27
2.6 Synen på den prostituerade kvinnan idag	28
3 Analys och slutsats	32
3.1 Analys	32
3.2 Sammanfattande slutsatser	35
Käll- & litteraturförteckning	37

Summary

The foreign prostitute has, over a period of more than 100 years, transitioned from being deported due to her antisocial behavior to being regarded as a victim today. This development has taken place over an extended period, where the perspectives of legislators and society have alternately influenced each other. A clear stance was taken by the state when the criminalization of sex purchase was introduced in 1999. Prostitution was acknowledged as a serious societal issue, but punishing the vulnerable was deemed by the legislator as unjust. This viewpoint persists today among both authorities and human rights advocates. The question is how the Tidö Agreement's proposal regarding lack of moral conduct aligns with this perspective.

The essay aims to elucidate how the concept of lacking moral conduct fits into today's legal culture. Expelling someone on the grounds of prostitution has not been possible in Sweden since 1989. At the time the first deportation law was introduced, the foreign prostitute was viewed as mentally ill, disorderly, and a societal danger who should be deported. This perception persisted within the legislator until the early 1980s, after a strong feminist spirit had permeated the previous decade in both legislation and society at large.

The blame was thus shifted away from the prostitute and instead placed on troubled upbringings and insufficient societal efforts. As attitudes towards her changed, immigration legislation followed suit. The legislator expressed the inconsistency of treating Swedish and foreign prostitutes differently, leading to the abolition of prostitution as a deportation ground.

In 1999, the Sex Purchase Act came into effect as a result of a changed perspective on prostitution and its participants, with a focus on the buyer. Despite the harmful effects of prostitution on society, the legislator considered it more important to protect the exploited woman than to possibly address the problem through the criminalization of the seller.

Since then, prostitutes have been deemed worthy of protection by both legislators and society, and foreign women have been considered among the most vulnerable.

Sammanfattning

Den utländska prostituerade kvinnan har under drygt 100 år gått från att utvisas på grund av sin asocialitet till att i dag betraktas som ett offer. En utveckling som skett över lång tid där lagstiftarens och samhällets syn på problemet påverkat varandra om vartannat. Ett tydligt ställningstagande presenterades från statens sida när en kriminalisering av sexköp infördes år 1999. Prostitutionen var ett allvarligt samhällsproblem, men att straffa den utsatta anförde lagstiftaren som oskäligt. Ett synsätt som än idag råder hos såväl myndigheter som människorättsjurister. Frågan är hur Tidöavtalets förslag om bristande vandel överensstämmer med detta synsätt.

Uppsatsen ämnar redogöra för hur bristande vandel passar in i dagens rättskultur. Att utvisa någon på grund av prostitution har nämligen inte varit möjligt i Sverige sedan år 1989. Vid tiden då den första utvisningslagen infördes sågs den utländska prostituerade kvinnan som en sinnessjuk, ordningsstörande och samhällsfarlig person, och hon skulle utvisas. En syn som alltjämt vidmakthölls hos lagstiftaren fram tills början på 1980-talet, efter att en stark feministisk anda genomsyrat tidigare decennium både vad gäller lagstiftning och samhället i stort.

Skulden framtogs därigenom den prostituerade kvinnan och lades istället på trasiga uppväxter och bristande samhälleliga insatser. I takt med att synen på henne förändrades gjorde utlänningslagstiftningen detsamma. Lagstiftaren framförde det märkliga i att behandla den svenska och den utländska prostituerade kvinnan så olika, vilket följaktligen ledde till att prostitution som utvisningsgrund avskaffades.

År 1999 trädde sexköpslagen i kraft som ett resultat av en förändrad syn på prostitutionen och dess parter, med köparen i fokus. Trots prostitutionens samhällsskadliga verkningar ansåg lagstiftaren det viktigare att skydda den

utnyttjade kvinnan än att, möjligtvis, åtgärda problemet genom en kriminalisering av säljaren. Sedan dess har de prostituerade bedömts vara skyddsvärda

av såväl lagstiftaren som samhället, och bland de mest utsatta har den utländska kvinnan ansetts vara.

Förkortningar

Asocialitetslagen	Lag (1964:450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet
Dir.	Direktiv
Ds	Departementsserien
JO	Justitieombudsmannen
Lösdrivarlagen	Lag (1885:27) angående lösdrifvares behandling
Prop.	Proposition
ROKS	Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige
RRK	Rättsfallsreferat från Regeringsrätten och Kammarrätten
Sexköpslagen	Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster
SOU	Statens offentliga utredningar
Utvisningslagen	Lag (1914:196) angående förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas

1 Inledning

1.1 Bakgrund

När Tidöavtalet presenterades den 14 oktober 2022 var det bland annat två ord däri som samhällets blickar riktades mot.¹ Det gällde förslaget om att utreda möjligheten till att utvisa en utländsk medborgare på grund av ”bristandeandel”. Tidöpartierna förklarade uttryckets innebörd i avtalet:

Med bristandeandel avses förhållanden såsom bristande regelefterlevnad, association med kriminell organisation, nätverk eller klan, prostitution, missbruk, deltagande i våldsbejakande eller extremistiska organisationer eller miljöer som hotar grundläggande svenska värden eller om det i övrigt föreligger otvetydigt konstaterade anmärkningar i fråga om levnadssättet.²

Bristandeandel var i sammanhanget inget nytt. Begreppets innebörd användes för att utvisa bland annat prostituerade, med anledning av sitt asociala leverne, i Sverige fram tills år 1989.³

Förslaget om prostitution som utvisningsgrund väckte starka reaktioner hos såväl människorättsjurister och advokater som verksamma inom organisationer mot könsrelaterat våld och exploatering. Sveriges Kvinnoorganisationer uttryckte i en debattartikel att utvisande av kvinnor i prostitution var det samma som att straffa brottsoffren.⁴

I en interpellationsdebatt fick migrationsminister Maria Malmer Stenergard frågan om prostitution som utvisningsgrund. Stenergard anförde då att människor som bor i Sverige måste vilja bli en del av det svenska samhället och för det anstränga sig till det yttersta. Detta var enligt henne helt fundamentalt

¹ Jfr SVT Nyheter, ‘Kritik mot utvisning för ”bristandeandel” – ministern: ”Ska inte vara oroliga”’ (besökt 2023-11-29) och Dagens Nyheter, ‘Tidöavtalet kritiserar: Sjuka kan råka illa ut’ (besökt 2023-11-29).

² Kristdemokraterna, Liberalerna, Moderaterna och Sverigedemokraterna, ‘Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige’ s. 37-38.

³ Prop. 1988/89:86 s. 3 och 73.

⁴ Sveriges Kvinnoorganisationer, ‘Debatt: Att utvisa kvinnor i prostitution är att straffa brottsoffren’ (besökt 2023-11-29).

för att nå en fungerande integration. De personer som däremot befinner sig i miljöer kopplade till exempelvis kriminella gäng utan vare sig viljan eller avsikten att förändra tillvaron ansåg ministern borde utredas för om de verkligen ska vara kvar i Sverige.⁵

Att de prostituerade skulle sakna viljan att integreras eller förändra sin livsföring är något som författaren Louise Amcoff dementerat i sin bok *Till männen som köpte min kropp*, där hon bland annat argumenterat för att ingen prostituerar sig för att den vill.⁶

I direktivet till den utredning som nu tillsatts gällande bristande vandel är begreppet prostitution borttaget.⁷ Emellertid är termen oärlig försörjning tillagd, vilket JO sedan några år tillbaka har konstaterat omfattar prostitution.⁸ Huruvida prostitution är en möjlig utvisningsgrund får alltså i dagsläget bedömas vara under utredning.

Jag anser följaktligen det högst aktuellt att dels undersöka hur synen på den prostituerade kvinnan påverkat den legislativa förändringen, dels synliggöra bakomliggande motiv till en omdebatterad utvisningsgrund.

1.2 Syfte och frågeställningar

Att lagstifta om bristande vandel tycker jag känns som ett oväntat sätt att tänka kring prostitution i den samtida rättskulturen. Syftet med denna rättsvetenskapliga uppsats är således att utröna hur bristande vandel kan tolkas i förhållande till hur lagstiftarens syn på prostitution har förändrats över tid. För att uppnå syftet ämnar uppsatsen undersöka hur prostitutionen har reglerats

⁵ Riksdagens protokoll 2022/23:32 s. 45–51.

⁶ Amcoff, Sahlin (2022) s. 4.

⁷ Dir. 2023:158 s. 2 och 6.

⁸ JO 2013/14 s. 353.

historiskt såväl socialrättsligt som migrationsrättsligt. Jag vill därmed tydliggöra samband mellan de två regleringarna och på så sätt synliggöra de motiv som genomsyrat lagstiftningsarbetet vad gäller prostitution som utvisningsgrund.

För att uppnå syftet kommer följande frågeställning besvaras:

- Hur kan bristande vandel förstås i förhållande till de förändringar som skett av synen på den prostituerade?

För att kunna besvara frågeställningen kommer även följande frågor att utredas:

- Hur skiljer sig lagstiftarens syn på prostitutionen idag från när prostitution var en utvisningsgrund?
- Hur har prostitution som utvisningsgrund reglerats historiskt sett och hur har utvecklingen av prostitutionslagstiftning påverkat migrationsrätten ur denna aspekt?

1.3 Avgränsningar

Utredningen avser behandla prostitution som samhällsföreteelse, med utgångspunkt i lagstiftarens inställning till problemet. Däremot ämnar uppsatsen inte fördjupa sig i orsakerna och konsekvenserna av prostitution på individnivå och som ett socialt fenomen. Det går emellertid inte att utreda prostitution i förhållande till vandel oberoende av dess aktörer. Eftersom bristande vandel tar sikte på säljaren är det främst inställningen till den säljande parten som behandlas. Angående vem som prostituerar sig har den manliga prostitutionen historiskt sett utgjort ett brott på grund av dess homosexuella karaktär. Prostitution som utvisningsgrund har därav avsett kvinnlig prostitution, vilket följaktligen är det som avhandlas i uppsatsen.

Framställningen behandlar endast vuxen prostitutionen, dels på grund av utrymmesskäl, dels då barnprostitutionen reglerats på andra sätt. Vidare syftar arbetet till att undersöka synen på den ”frivilliga sexarbetaren” och därav inte trafficking eller koppleri. Det finns idag bevis som stödjer förekomsten av indirekt tvång inom prostitution, men detta behandlas inte i framställningen.⁹

Det presenterade materialet utgår från 1900-talets andra hälft då de flesta lagändringar förekommit under denna period. De avsnitt som avhandlar regleringar före denna tidsperiod har valts för att ge en djupare förståelse för, och inblick i, bestämmelsernas härkomst.

Framställningen gör inga anspråk på att vara heltäckande och avgränsning görs i att bortse från det vandelskrav som finns i gällande utlänningslag av utrymmes- och relevansskäl.

I den här uppsatsen har jag valt att använda begreppet prostitution för att beskriva företeelsen när en person köper en sexuell tjänst av en individ som också tar emot ersättning för den sexuella tjänsten. Hur det här fenomenet ska benämnas har länge varit under diskussion och är mycket omdebatterat.¹⁰ Mitt val av term grundar sig huvudsakligen i att det är just begreppet prostitution som främst återfinns i de rättskällor jag har granskat. I ett fåtal tillfällen frångår jag begreppet prostitution eftersom jag då refererar till rättskällor som använt sig av annan terminologi.

1.4 Metod och teori

⁹ ROKS, 'Sälja sex är inte frivilligt' (besökt 2023-11-30).

¹⁰ Cabo y Moreda m.fl. (2021) s. 17–18.

Uppsatsen utgår från en rättshistorisk metod, vilken undersöker rättsreglernas historia för att skapa en förståelse för regeln och dess ställning inom rättssystemet.¹¹ Uppsatsens rättshistoriska karaktär innebär en granskning av materialet genom ett rättsutvecklingsperspektiv, för att belysa förändringar över tid.

För varje tidsperiod använder jag rättsdogmatisk metod genom att tillämpa rättskälleläran för att tolka och förstå rätten.¹² I syfte att fördjupa förståelsen av lagstiftningens syfte och dess koppling till synen av den prostituerade använder jag huvudsakligen förarbeten. I framställningen har jag inte ansett

praxis vara av primär vikt, eftersom praxis tillhandahåller fakta som sträcker sig bortom uppsatsens specifika syfte.

I syfte att förklara den legislativa utvecklingen har arbetet sin utgångspunkt i professor emeritus Kaarlo Tuoris teori om rättens vertikala strukturer.¹³ Teorin förekommer främst i analysen och används för att tydliggöra samt förklara de drivkrafter som lett rättsutvecklingen.

Teorin utgår från att rätten består utav tre skikt.¹⁴ Det översta skiktet består främst av författningar, förordningar och domstolsavgöranden, och benämns av Tuori som ytskiktet. Enligt teorin är den här nivån mest föränderlig, som en följd av lagstiftaren och domarnas ständiga påverkan. Efterföljande skikt, rättskulturen, har en systemsammanhållande funktion. Rättskulturen innefattar rättsprinciper och normer vilka ska bidra till att upprätthålla enhetlighet och stabilitet i rättssystemet. Det går således inte att företa vilka beslut som helst i ytskiktet utan att ta hänsyn till begreppen och principerna i rättskulturen.¹⁵ Den nedersta av rättens vertikala strukturer är djupstrukturen. Djupstrukturen är det trögaste skiktet vad gäller utveckling och förändring, och inbegriper en hel samtids sätt att tänka och värdera.¹⁶

¹¹ Lehrberg (2022) s. 136–138.

¹² Nääv & Zamboni (2018) s. 21–23.

¹³ Tuori (1997) s. 430.

¹⁴ Tuori (1997) s. 433–434.

¹⁵ Tuori (1997) s. 433.

¹⁶ Tuori (1997) s. 434.

Tuori menar att det vanligtvis går det att härleda en lagstiftningsprocess från förändringar i djupstrukturen. Dessa värderingar rör sig sedan uppåt genom nivåerna till det yttre lagret där den lagstiftande förändringen genomförs för att överensstämna med samhällets syn. Det är även möjligt med förändring i motsatt riktning, när statsmakten strävar efter att se en förändrad samhällssyn och därigenom använder lagstiftningens normgivande effekt.¹⁷

1.5 Material och forskningsläge

I enlighet med den rättsdogmatiska metoden utgörs materialet huvudsakligen av rättskällor i form av offentligt tryck. Det material som använts är främst riksdagstryck; dels för att framhäva de tankar och värderingar som varit framträdande under den specifika tidsperioden, dels för att tydliggöra det arbete som legat till grund för efterföljande lagstiftningsreformer. Dessvärre har utvisnings- och utlänningslagens förarbeten varit bristfälliga ur aspekten att avhandla synen på den prostituerade.¹⁸ Annan prostitutionslagstiftning har därav starkt bidragit till en förståelse av prostitutionsbegreppet som utvisningsgrund.

Beträffande litteraturen har olika verk varit användbara för att inkorporera ett samhällsperspektiv parallellt med lagstiftningsarbetet. Här kan särskilt historikern Thomas Söderbloms bok om prostitution och repression i folkhemmet nämnas.¹⁹ Även Kaarlo Tuoris publikation gällande rättens vertikala strukturer har varit mycket hjälpsam i arbetet att tillföra ytterligare en dimension till uppsatsen.²⁰

Prostitution är ett ämne som de senaste decennierna alltmer blivit föremål för forskning och därav uppmärksammas ett urval. Docent och universitetslektor Elsa Trolle Önnersfors har behandlat utvecklingen av lösdrivarlagstiftningen

¹⁷ Tuori (1997) s. 436–439.

¹⁸ Jfr SOU 1936:53, SOU 1945:1, SOU 1951:42.

¹⁹ Söderblom (1992).

²⁰ Tuori (1997).

fram till och med tiden för det svenska folkhemmets starka strömningar.²¹ Historikern Tomas Söderblom har redogjort för samhällssynen på prostitution, även han med fokus på tiden för folkhemmet.²² Därtill har Annelie de Cabo y Moreda bidragit stort med ett flertal publikationer som behandlat bland annat sex mot ersättning och sexköpslagen.²³

1.6 Disposition

Inledningsvis redogör jag för bakgrunden till och införandet av Sveriges första utvisningslag, med stöd i lösdrivarlagstiftningen. Därefter presenteras hur prostitution har reglerats som utvisningsgrund historiskt och hur lagstiftarens syn på den prostituerade förändrats genom rättsutvecklingen. Eftersom förarbeten till utlänningslagen inte behandlat begreppet prostitution eller dess aktörer använder jag förarbeten till asocialitetslagen och socialtjänstlagen för att spegla samtidens syn på den prostituerade. Avhandlingen avslutas med en redogörelse av sexköpslagens framväxt och lagstiftarens syn på den prostituerade idag. Slutligen presenteras analys och slutsatser, med avsikt att på ett sammanbindande sätt besvara uppsatsens inledande frågeställning.

²¹ Trolle Önnersfors (2001).

²² Söderblom (1992).

²³ Cabo y Moreda m.fl. (2021).

2 Avhandling

Jag ska i denna del redogöra för den kronologiska rättsutvecklingen av synen på och reglering av den utländska prostituerade kvinnan. Redogörelsen grundar sig i två nedslag som ska avhandlas parallellt; dels regleringen av prostitution från lösdrivarlagstiftningen till idag, dels utvecklingen av prostitution som utvisningsgrund. För att ge en djupare förståelse inleds avsnittet med en översiktlig historisk redogörelse.

2.1 Historisk bakgrund

2.1.1 Lösdrivarlagen

År 1885 kom prostitution att omfattas av lagen angående lösdrivares behandling (1885:27), lösdrivarlagen.²⁴ Syftet med lagen var huvudsakligen att avvärja befarad brottslighet och begränsa annan asocialitet. Lösdrivare ansågs utgöra ett hot mot den allmänna ordningen, säkerheten och sedligheten, vilket var intressen som lagstiftningen ämnade skydda.²⁵ Prostitution sågs som en form av kvinnligt lösdriveri, och de kvinnor som ägnade sig åt prostitution beskrevs som asociala och brottsbenägna. De prostituerade som omfattades av lagen var emellertid endast de som *försörjde* sig genom prostitution, de så kallade helyrkesprostituerade.²⁶

I lagens stadgades definitionen av en lösdrivare:

²⁴ 1 § lag angående lösdrivare behandling (1885:27).

²⁵ Lösdrifverikommittén (1882) s. 31.

²⁶ SOU 1949:4 s. 107.

Till enahanda behandling vare ock den förfallen, hvilken eljest, utan att ega medel till sitt uppehälle, underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika förer ett sådant lefnadssätt, att våda deraf uppstår för allmän, säkerhet, ordning eller säkerhet.²⁷

Lösdrivarlagen var ingen strafflag; prostitution vid den här tiden var inte kriminaliserat.²⁸ Lösdrivarlagen utgjorde emellertid en polislag och en fullmaktslag²⁹ som möjliggjorde polisiära vidtagande av åtgärder, såsom anhållande, häktning, varning och tvångsarbete.³⁰

Parallellt med lösdrivarlagen gällde det som kallades prostitutionsreglementeringen.³¹ Reglementeringen användes av staten för att tillåta prostitution, men samtidigt hålla den under noggrann uppsikt. Syftet var huvudsakligen att få rättsida på 1800-talets framväxande problem med veneriska smittor, och genom den första reglementeringsbestämmelsen år 1847 fick prostituerade genomgå noggranna kontroller för könssjukdomar.³² Staten eftersträvade att genom reglementeringen dels undvika spridningen av smitta, dels begränsa så att de prostituerades verksamhet bedrevs under inte allt för stötande former.³³

Samhällsutvecklingen under 1900-talets första hälft präglades av folkhemmets starka strömning. Staten såg prostituerade som såväl moraliskt som fysiskt bristfälliga, och för att förhindra överföring av dessa defekter till kommande generationer började sterilisering diskuteras.³⁴ De lösdrivandes avsaknad av fast bostad, strukturerat liv och yrke ansågs rentav utgöra ett hot mot samhällsordningen.³⁵

²⁷ 1 § 2 st lag angående lösdrivares behandling (1885:27).

²⁸ SOU 1949:4 s. 44, jfr Ds S 1980:9 s. 85–90.

²⁹ Söderblom (1992) s. 170.

³⁰ SOU 1949:4 s. 50, jfr SOU 1962:22 s. 18.

³¹ SOU 1949:4 s. 50.

³² SOU 1995:15 s. 42.

³³ Söderblom (1992) s. 180.

³⁴ Söderblom (1992) s. 100-101.

³⁵ Söderblom (1992) s. 202.

2.1.2 Sveriges första utvisningslag

Parallellt med lösdrivarlagstiftningens införande utvecklades ytterligare lagstiftning beträffande de prostituerade, närmare bestämt på migrationsrättens område.

Sveriges första heltäckande och systematiserade reglering gällande begränsning av invandring kom år 1914 genom lag (1914:196) angående förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas, utvisningslagen.³⁶ Lagstiftaren ansåg att behovet av att förhindra skadlig invandring och reglera utlänningars immigration på ett lämpligt sätt var stort.³⁷ Syftet var bland annat att skydda samhället mot den asociala livsföringens skadliga yttringar³⁸, vilket påminner om lösdrivarlagens bakomliggande motiv.

Utvisningslagen innehöll fem stycken utvisningsgrunder som stadgade vilka utpekade grupper som skulle visas ut ur Sverige. Utvisningsgrunderna gick att hänföra till två olika kategorier av utlänningar. Den ena gruppen utlänningar var de med ett kriminellt beteende, de som företog kriminella handlingar. Den andra gruppen av utlänningar var de som uppvisade ett asocialt beteende, genom icke-kriminaliserade handlingar.³⁹ I en av utvisningsgrunderna föreskrevs att ett sådant asocialt beteende som att göra sig skyldig till ”yrkesmässigt övande av otukt eller utnyttjande av annans otuktiga levnadsätt” medförde utvisning.⁴⁰ Begreppet otukt innefattade bland annat prostitution, vilket innebar att prostituerade från och med år 1914 kunde utvisas i Sverige.⁴¹

Utvisningsgrunden som omfattade prostitution var i all väsentlig mening identisk genom tre reformerade utvisningslagar, tills det att utlänningslagen

³⁶ SOU 1967:18 s. 40–41.

³⁷ SOU 1967:18 s. 41.

³⁸ SOU 1967:18 s. 40.

³⁹ SOU 1951:42 s. 195.

⁴⁰ 2 kap. 6 § p. 2 lag (1914:196) angående förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas.

⁴¹ SOU 1936:53 s. 82–83.

(1954:193) trädde i kraft i juli år 1954.⁴² Lydelsen ändrades då till: ”om han yrkesmässigt bedriver otukt eller eljest underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig”.⁴³ Trots till viss del ändrat ordval var innebörden densamma för den prostituerade utlänningen: utvisning.⁴⁴ Termen ”underlåta att ärligen försörja sig” har i senare förarbeten angetts hämtad från 1885 års lösdriverilagstiftning.⁴⁵

Tillämpningen av otuktsbegreppet behandlades av Regeringsrätten år 1973 i samband med att en kvinna ådömts utvisning för att yrkesmässigt ha bedrivit otukt. Regeringsrätten anförde att utvisningsgrunden huvudsakligen avsåg samhällsskadliga individer, däribland yrkesprostituerade. Vidare framhöll Regeringsrätten att termen yrkesmässig otukt getts en begränsad tillämpning i samband med utvisningslagens införande, och sedermera inte utvidgats i senare utlänningslagar. Kravet för att ett handlande skulle anses vara yrkesmässigt bedömde Regeringsrätten därav vara högt.⁴⁶ Författaren vill här uppmärksamma läsaren på att utlänningslagen således omfattade samma klientel som lösdriverlagen, de helyrkesprostituerade.

2.2 En tid fylld av klander och kontroll

Lösdriverilagstiftningen var gällande fram tills år 1964, när den ersattes av lag (1964:450) om åtgärder mot samhällsfarlig asocialitet.⁴⁷ Asocialitetslagen, även kallad, var i stor utsträckning baserad på lösdriverlagen och den tillämpades liknande den tidigare lagstiftningen. I propositionen till asocialitetslagen beskrevs asocialitet som ett vidsträckt begrepp omfattandes en

⁴² SOU 1967:18 s. 52–53.

⁴³ Prop. 1954:41 s. 8.

⁴⁴ SOU 1951:42 s. 116.

⁴⁵ SOU 1979:64 s. 6.

⁴⁶ RRK R74 1:51.

⁴⁷ Prop. 1964:128 s. 1.

mängd varierande beteenden, alla i någon mån till skada för samhället. Prostituerade skildrades däri som ett samhällsfarligt element.⁴⁸ En bestämmelse som motsvarade lösdrivarlagens stadgades i asocialitetslagen och löd följande:

Om någon som fyllt tjuogoett år underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt samt för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet, må han intagas i arbetsanstalt enligt denna lag.⁴⁹

Även i asocialitetslagen påträffades således rekvisitet om att underlåta att ärligen försörja sig, vilket ansågs utgöra ett asocialt beteende.

Tvångsintagning till arbetsanstalt blev således påföljden för den som var prostituerad. En tvångslagstiftning likt lösdrivarregleringen ansågs, jämte social- och vårdlagarna, vara en viktig komponent för att kunna ingripa mot den skadliga asocialiteten.⁵⁰

2.2.1 Synen på den prostituerade kvinnan

Lösdrivarlagens, och sedermera asocialitetslagens, tillämpningsområde tog sikte på den prostituerade *kvinnan*. De manliga lösdrivarna var bettlare, narsare, langare, sutenörer, bondfångare och våldsverkare.⁵¹ De kvinnliga lösdrivarna var prostituerade.⁵²

Den prostituerade kvinnan kartlades i 1948 års lösdriveriutredning.⁵³ I betänkandet lade lagstiftaren stor vikt vid två skilda undersökningar som presenterade statistik kring prostitutionsklientelet. Materialet bestod dels av en socialpsykiatrisk undersökning beträffande vissa tvångsarbetare intagna på anstalt,

⁴⁸ Prop. 1964:128 s. 47.

⁴⁹ Prop. 1964:128 s. 2.

⁵⁰ Prop. 1964:128 s. 37 och s. 68, jfr SOU 1962:22 s. 155–156.

⁵¹ SOU 1949:4 s. 95.

⁵² SOU 1949:4 s. 100.

⁵³ SOU 1949:4 s. 4.

utförd av socialläkaren Gunnar Inghes⁵⁴, dels av en psykiatrisk undersökning av samma klientel utförd av överläkarna J.A.G Adell och G.A. Jonsson.⁵⁵ I de respektive undersökningarna konstaterades det att runt hälften av de prostituerade som granskats varit uppfostrade i ”stympade hem” eller hos ”främmande uppfostrare”. Återkommande i undersökningarna var även den alkoholiserade miljön som åtskilliga av kvinnorna bedömdes leva i. En fjärdedel av de undersökta uppskattades därtill komma från mycket fattiga hem. Ytterligare material från undersökningen redovisade att de prostituerade i hög omfattning tycktes ha lidit av intellektuella eller emotionella svårigheter i skolan.⁵⁶

I de båda undersökningarna ansågs den prostituerade kvinnan i hög utsträckning vara drabbad av psykisk rubbning såsom sinnessjukdom och efterblivenhet, och uppemot 41 % av de kvinnor som förekom i Inghes undersökning ansågs lämpligen ordineras psykopatvård.⁵⁷

Jag vill i denna del uppmärksamma läsaren om att detta är uppgifter som lagstiftaren tagit i beaktning och inte nödvändigtvis statistik som ska tas för sanning.

Anledningen till att kvinnor blev prostituerade angavs i förarbeten till asocialitetslagen vara, förutom aspekterna ovan nämnda, den bristande arbetsvilja som förelåg hos dessa kvinnor. Arbetsovilligheten beskrevs som en självklar följd av att rekvisitet ”underlåtenheten att efter förmåga söka ärligen försörja sig” var uppfyllt. Rekvisitet var vid sin tillkomst av en mer objektiv karaktär och ansågs uppfyllt så fort utebliven försörjning kunde konstateras. I förarbeten och i diskussion kring lösdriverilagstiftning påträffas emellertid en subjektiv bedömning av arbetsovilligheten. Det sågs på som ett mer aktivt val än vad paragrafen föreskrev. Vuxna som var arbetsförmögna men arbetsovilliga beskrevs som parasiter som levde på andras tillgångar.⁵⁸

⁵⁴ SOU 1949:4 s. 3.

⁵⁵ SOU 1949:4 s. 94.

⁵⁶ SOU 1949:4 s. 100–101.

⁵⁷ SOU 1949:4 s. 100 och 117.

⁵⁸ SOU 1949:4 Bilaga 1 s. 2-3, jfr SOU 1962:22 s. 163–164.

Begreppet "underlåtenheten att efter förmåga söka ärligen försörja sig" återfanns som nämnt tidigare i en av utvisningsgrunderna i 1954 års utlänningslag. Den som yrkesmässigt bedrev otukt eller på annat vis underlät att efter förmåga ärligen försörja sig skulle utvisas. Termen innefattade således inte enbart de fall då utläningen livnärt sig genom brott utan likväl då försörjning skett genom osedlig verksamhet såsom prostitution.⁵⁹

I ett regeringsrättsfall från år 1973 prövades frågan huruvida en person som utfört en avancerad strip-tease på en sexklubb kunde bedömas ha avstått från att efter förmåga ärligen försörja sig. Kammarrätten fann att kvinnan i fråga endast försörjt sig på den inkomst hon tjänat från uppträdanden på sexklubben. Att hon dessutom varit fullt arbetsför men likväl avstått från att söka annat arbete gjorde att hon bedömdes ha brustit i att efter förmåga ärligen försörja sig. Riksrätten däremot anförde att verksamheten kvinnan utövat inte kunde anses motivera att hon "hemfallit åt sådant asocialt levnadssätt" som utvisningsgrunden föreskrev.⁶⁰ Det förefaller således att rekvisitet i utlänningslagen inte ansågs uppfyllt lika lättfärdigt som det i lösdrivarlagen.

2.3 En friare tid

Asocialitetslagen blev emellertid varken särskilt tillämpad eller långvarig utan ersattes av socialtjänstlagen (1980:620) när den trädde i kraft i början av 1980-talet.⁶¹

Socialtjänstlagen föregicks av en stark feministisk tidsanda genom den sexuella revolutionen under 1960- och 1970-talet.⁶² I propositionen till socialtjänstlagen kommenterades asocialitetslagen kort, där det klargjordes att sistnämnda lag uteslutande kommit att tillämpas beträffande kvinnor som ägnat

⁵⁹ SOU 1979:64 s. 81–82.

⁶⁰ RRR R73 1:29.

⁶¹ Ds S 1980:9 s. 117.

⁶² SOU 1995:15 s. 44.

sig åt gatuprostitution. Att lagen därutöver inte hade använts åren före 1980 gjorde att den sågs som förlegad.⁶³ Socialtjänstlagens fakultativa karaktär ersatte följaktligen tidigare tvångslagstiftning.

I regeringens proposition om vissa åtgärder mot prostitutionen från 1981–1982 föreslogs förebyggande åtgärder. Lagstiftaren framhöll att det krävdes flertalet åtgärder på flera olika områden för att påverka prostitutionens omfattning. Icke desto mindre poängterades det att det aldrig går att acceptera prostitution. En grundförutsättning för att begränsa prostitutionen fastslogs vara ett samhälle där människor kan garanteras ekonomisk och social trygghet. En av åtgärderna som ansågs vara av väsentlig betydelse var sexualundervisningen i skolan, vilken föreskrevs skulle vara öppen och saklig.⁶⁴ Detta eftersom barns uppfostran och utbildning enligt prostitutionsutredningen var en angelägenhet i det långsiktiga arbetet mot problemet. Utredningen framhöll att en av socialtjänstens viktigaste insatser var att bistå familjer med stöd i att ge en känslomässig och materiell trygghet till barnen.⁶⁵

2.3.1 Synen på den prostituerade kvinnan

Samtidigt som den prostituerade kvinnan gick från att vara hårt reglerad av tvångslagstiftningar till att bli sedd som en individ i behov av hjälp och preventivt arbete inleddes förändringar på migrationsrättens område.

Utlänningslagen från 1954 gällde fram till 1980 års utlänningslag. Före den nya utlänningslagen kunde en utlänning utvisas om denne yrkesmässigt bedrev otukt eller eljest underlät att efter förmåga söka ärligen försörja sig.⁶⁶ Ett handlande som omfattades enligt denna lydelse var, som tidigare redogjorts för, prostitution.

⁶³ SOU 1981:71 s. 54.

⁶⁴ Prop. 1981/82:187 s. 1 och 5.

⁶⁵ Prop. 1981/82:187 s. 12–13.

⁶⁶ Prop. 1979/80:96 s. 10.

I betänkandet till 1980 års utlänningslag framgick att möjligheten till utvisning vid tiden utnyttjades med försiktighet. Synen på invandrare beskrevs ha genomgått en förändring i Sverige från det att den första utlänningslagen kom fram till tiden för betänkandet. Utredningen anförde att förändringen resulterat i att invandrare blivit en grupp att likställa med svenska medborgare, så långt det var möjligt. De tidigare utvisningsgrunderna beskrevs i förarbetet som ålderdomliga. Dels ur aspekten att grunderna möjliggjorde ett utvisande av en icke önskvärd utlänning, trots den erkända rätten denne hade att vistas i Sverige, dels att utvisningsgrunderna vid tiden huvudsakligen baserades på ett påstått asocialt beteende hos utlänningen. Den förändrade synen på utvisningsgrunderna ledde till att fokus lades på orsakerna till den enskildes problem för att på så sätt få bukt med dem.⁶⁷

Även prostitutionen påstods i förarbeten till utlänningslagen ha ändrat karaktär. Den prostituerade bedömdes vara utsatt och det framhövdes viktigt att se till prostitutionens orsaker. I propositionen till 1980 års utlänningslag framhövdes att den föregående prostitutionsutredningen (S 1977:01) anförde att prostitutionen skulle motarbetas med hjälp av sociala instanser. Med följande argumentation framstod det enligt lagstiftaren som främmande att samhället skulle reagera med utvisning endast på grund av att den prostituerade var en invandrare.⁶⁸ Betänkandet betonade att det rörde sig om en gärning, prostitution, som varken var kriminaliserad eller straffbelagd.⁶⁹

I betänkandet till 1980 års utlänningslag framhölls vidare att prostitution som utvisningsgrund endast hade tillämpats ett fåtal gånger de senaste åren. Frågan över vem som faktiskt var asocial ställdes i utredningen, och det uppmärksammades att frågan fått ett mer nytänkande svar där fokus lades på kunden istället för den prostituerade. Överhuvudtaget ifrågasattes det om prostitution skulle ses som asocialitet och inte istället som ett misslyckande från

⁶⁷ SOU 1979:64 s. 161.

⁶⁸ Dir. 1977:11 s. 2-3. jfr. prop. 1979/80:96 s. 67.

⁶⁹ SOU 1979:64 s. 162–163.

samhällets sida. Sammantaget föreslogs i betänkandet att utvisningsgrunden skulle upphävas.⁷⁰

Kommitténs förslag om att upphäva utvisningsgrunden fick motta både beröm och kritik från remissinstanserna. Regeringen uttryckte i propositionen till utlänningslagen en stor förståelse för de välgrundade resonemangen som framförts av kommittén i ovan nämnda betänkande, men avvisade en fullskallig efterlevnad. Ett flertal remissinstanser menade att kommittén sett alltför optimistiskt på möjligheterna att komma tillrätta med prostitutionen genom stödjande och sociala insatser. Polisstyrelsen i Malmö polisdistrikt uttryckte exempelvis kritik och ansåg att prostitution borde motarbetas med alla medel tillgängliga. Utvisningsmöjligheten utgjorde enligt ovan nämnda polisstyrelse ett verksamt medel för att förhindra utländska medborgare att ägna sig åt prostitution.⁷¹ Resultatet av remissinstansernas kritik blev slutligen att prostitution fortsatt var en utvisningsgrund i 1980 års utlänningslag, med samma lydelse som tidigare.⁷²

Det dröjde dock inte mer än nio år förrän utlänningslagen reformerades på nytt. Den 1 juli 1989, som en följd av ikraftträdandet av utlänningslagen (1989:529), var avsaknaden av utvisningsgrunden hänförd till prostitution emellertid ett faktum.⁷³ Liknande argumentation som förts i betänkandet till 1980 års utlänningslag anfördes och fick genomslag. Utvisning till följd av asocialitet beskrevs i förarbeten som obsolet, och avskaffades därav.⁷⁴

Nu gällande lagstiftning på området är 2005 års utlänningslag, vilken trädde i kraft i mars 2006.⁷⁵ Som en följd av avskaffandet genom 1989 års utlänningslag förekom inga utvisningsgrunder avseende asocialitet i 2005 års utlänningslag, och inga diskussioner fördes därom heller.⁷⁶ Utvisningsgrunden

⁷⁰ SOU 1979:64 s. 162–163.

⁷¹ Prop. 1979/80:96 s. 68–70.

⁷² 43 § utlänningslag (1980:376).

⁷³ 4 kap. 3 och 7 §§ utlänningslag (1989:529).

⁷⁴ SOU 1988:1 s. 142–143, jfr prop. 1988/89:86 s. 3 och 73.

⁷⁵ Utlänningslag (2005:716).

⁷⁶ Jfr prop. 2004/05:170 s. 24–26.

har inte varit under utredning sedan dess vilket innebär att prostitution inte är en möjlig grund för utvisning i dagsläget.⁷⁷

2.4 Perioden fram till kriminalisering

Trots att prostitution inte längre utgjorde en utvisningsgrund var prostitutionen långt ifrån ett samhällsproblem som staten bedömde sig ha kommit tillrätta med. Under en dryg 20-års tillsattes utredningar alltjämt i riksdagen.⁷⁸ Det dröjde emellertid till år 1999 innan ny lagstiftning på området kunde konstateras.⁷⁹

2.4.1 Synen på den prostituerade kvinnan

I början av 1990-talet tillsattes 1993 års prostitutionsutredning, i syfte att kartlägga prostitutionen och få en uppfattning om dess utbredning och förändringar.⁸⁰

Utredningen föredrog ordet könshandel framför prostitution. Könshandel beskrevs som en mer passande benämning på en verksamhet bestående av minst två parter som köper respektive säljer sexuella tjänster i syfte att tillgodose köparens sexuella begär. Avsikten från utredningens sida var att uppmärksamma vad prostitution egentligen innebar, det vill säga en handel som förutsatte ett handlande från *båda* parterna.⁸¹

⁷⁷ Jfr prop. 2021/22:224.

⁷⁸ Prop. 1997/98:55 s. 101.

⁷⁹ Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster.

⁸⁰ SOU 1995:15 s. 9 och 37.

⁸¹ SOU 1995:15 s. 15 och 38.

I SOU 1995:15, vilken följde av 1993 års prostitutionsutredning, kartlades parterna i könshandeln på ett sätt som inte tidigare gjorts.⁸² Kartläggningen utgick främst från gatuprostitutionen, med anledning av den bristande kunskap som fanns kring de osynliga varianterna av prostitution såsom inomhusprostitutionen, den på massageinstitut och lägenhetsprostitutionen, för att nämna några.⁸³

I betänkandet påpekades det att de prostituerade kvinnorna inte skulle ses som en entydig grupp. Det angavs att det rörde sig om kvinnor med varierande bakgrund som hade olika motiv för sitt handlande. Kvinnornas upplevelser av verksamheten uppgavs skilja sig åt, där vissa kvinnor kunnat leva väl eller endast prostituerat sig tillfälligt. Med det sagt konstaterades i betänkandet att de allra flesta kvinnor for illa av prostitutionen.⁸⁴

Betänkandet inledde sin utredning av kvinnors väg till prostitution med att klargöra att ingen ung människa ansåg prostitution vara ett bra eller likvärdigt alternativ till andra sysselsättningar. Vidare tydliggjordes det att kvinnor inte lockades in i prostitution av någon samvetslös person av en tillfällighet. Kvinnorna som började prostituera sig hade länge gått den prostituerade framtiden till mötes, ofta av skäl som uppkommit långt tidigare.⁸⁵

Den prostituerade kvinnan beskrevs i SOU 1995:15 som en nödställd person vars sista utväg länge varit prostitutionen. Det uppgavs ofta vara kvinnor som haft en svår uppväxt där självrespekten tidigt berövats, vanligtvis genom att de blivit utsatta för sexuella övergrepp i barndomen, som senare i livet prostituerade sig.⁸⁶ De beskrevs som kvinnor som i ung ålder blivit emotionellt utnyttjade och övergivna. Att kvinnorna var barn till missbrukare eller prostituerade angavs vara en vanligt förekommande faktor. Betänkandet framhöll följaktligen att det ofta handlade om barn som misshandlats, barn som inte blivit sedda eller respekterade, barn som fostrats i känslökalla och

⁸² SOU 1995:15 s. 121.

⁸³ SOU 1995:15 s. 102.

⁸⁴ SOU 1995:15 s. 101.

⁸⁵ SOU 1995:15 s. 102.

⁸⁶ SOU 1995:15 s. 11.

sexualfientliga miljöer och barn som växt upp i fosterhem eller på institutioner.⁸⁷

I betänkandet angavs det vidare att många av de prostituerade hade känslomässiga eller sexuella störningar. Anledningen därav framhölls bland annat vara övergrepp i barndomen. Övergreppen betraktades som en form av inskolning till prostitutionen. Offret, senare den prostituerade, uppgavs vara van vid att ta emot pengar i syfte att döva förövarens skuldkänslor. Incestoffer angavs i betänkandet vanligtvis tidigt ha blivit kallade saker såsom ”liten hora”. Kvinnan som blivit utsatt för sexuella övergrepp som barn beskrevs betrakta prostitutionen som något hon kände till, jämfört med andra sociala sammanhang som framkallade känslor i form av utanförskap.⁸⁸

Det som i SOU 1995:15 beskrevs som den utlösande faktorn till att dessa nödställda kvinnor valde prostitutionen var emellertid en kombination av två omständigheter. Dels ett brännande behov av pengar, dels påverkan från en vän med erfarenhet inom prostitution alternativt påtryckning av en pojkvän/hallick.⁸⁹

2.4.2 Argument för och emot kriminalisering

I 1993 års prostitutionsutredning sågs både köparna, säljarna och de bådas anhöriga som offer, och könshandeln i stort ansågs åsamka betydande skada. Utredningen anförde följaktligen att könshanden med alla medel måste bekämpas, och den bedömdes inte på något sätt passa in i ett modernt samhälle.⁹⁰ Det framhölls vidare att samhällets inställningen till könshandeln starkt påverkade dess omfattning. Andelen män som köpt sexuella tjänster ökade under 1970-talet i takt med att den liberala synen på sexualitet växte

⁸⁷ SOU 1995:15 s. 101.

⁸⁸ SOU 1995:15 s. 105.

⁸⁹ SOU 1995:15 s. 102.

⁹⁰ SOU 1995:15 s. 212–213.

fram. På samma sätt bedömdes prostitutionens utsträckning minskad vid tillfället då utredningen gjordes, i samstämmighet med samhällets mer avvisande inställning. För att förhindra ytterligare en våg av ökad könshandel ansåg utredningen att en reglering behövdes. Utredningen anförde därtill att flera olika åtgärder ansågs nödvändiga för att effektivt motverka könshandeln. Det eftersom att processen med att förändra beteendemönster och attityder i ett samhälle ansågs ta lång tid.⁹¹ Märk väl ett tankesätt liknande Kaarlo Tuoris teori om rättens vertikala strukturer.

Vidare påpekades det i betänkandet att uppmärksamheten tidigare nästintill enbart lagts på säljarna. Med hänsyn till köparnas flerdubblade antal anfördes att fokus borde koncentreras mer mot dessa individer och hur deras beteende skulle kunna förändras.⁹²

En diskussion kring kriminalisering av prostitution började växa fram till följd av utredningen. Argumenten som fördes för en kriminalisering ansågs i betänkandet från 1995 vara såväl många som kraftfulla. En kriminalisering av båda parter bedömdes innebära en avhållande effekt för köpare och säljare. Männerna förutsågs bli starkt avskräckta av risken att bli upptäckta och på sikt antogs inställningen till köp av sexuella tjänster förändras hos dem. Angående kvinnorna förutspåddes i betänkandet att en kriminalisering onknligen skulle få en del av dem att upphöra med sin verksamhet. Dessutom skulle en kriminalisering av köparen leda till färre säljare. Det främsta argumentet som framfördes var emellertid att det skulle utgöra ett effektivt medel för att avskräcka kvinnor från att ägna sig åt prostitution. Prostitutionen skulle inte längre ses som en möjlig inkomstkälla eller som en lösning på den utsatta, nedbrytande situation de flesta kvinnor oftast befann sig i.⁹³

Argumenten som framfördes mot kriminalisering i betänkandet var bland annat att könshandeln skulle hamna utom synhåll för både polis och socialarbetare. Dessutom bedömdes det troligt att en del av kvinnorna skulle avhålla sig från att söka hjälp eller anmäla brott, om det skulle äventyra verksamheten

⁹¹ SOU 1995:15 s. 213.

⁹² SOU 1995:15 s. 214.

⁹³ SOU 1995:15 s. 220–221.

eller riskera att leda till lagföring. Utredningen ansåg därutöver att en kriminalisering skulle försvåra möjligheten att nå hallickarna samt all den könshandel som inte utgjordes av gatuprostitution. Betänkandet ifrågasatte även den avhållande effekt som en kriminalisering påstods framkalla hos säljarna. Effekten bedömdes åtminstone inte ankomma de många narkotikaberoende kvinnorna, med tanke på att de redan ägnade sig åt grov kriminalitet i form av narkotikabrott.⁹⁴

Trots det förändrade synsättet på dels parterna i könshandeln, dels könshandeln som samhällsföreteelse förordade utredningen slutligen att straffa både säljaren och köparen.⁹⁵

Regeringen däremot var av annan uppfattning. I propositionen som föregick införandet av lag om köp av sexuella tjänster framfördes att nästintill samtliga remissinstanser ställt sig mycket kritiska till en kriminalisering. Den främsta kritiken riktades mot att straffa den, i de flesta fall, svagare av parterna tillika den som utnyttjas för andras sexuella njutning. Propositionen framhöll att en kriminalisering dessutom torde försämra den prostituerades benägenhet att söka hjälp om hon då också skulle riskera påföljd. Sammanfattningsvis framhöll regeringen att prostitutionen var ett allvarligt samhällsproblem som i stor utsträckning hade nära sammankoppling med grov kriminalitet och som åsamkade allvarliga skador såväl för de enskilda som för samhället. Argumenten för kriminalisering av köp av tillfälliga sexuella förbindelser ansågs vara så välgrundade att ett sådant införande bedömdes befogat. Det framhölls däremot viktigare att skydda den utsatta än att angripa samhällsproblemet genom att kriminalisera säljandet.⁹⁶

2.5 Sexköpslagen

⁹⁴ SOU 1995:15 s. 222.

⁹⁵ SOU 1995:15 s. 224.

⁹⁶ Prop. 1997/98:55 s. 104.

1 januari 1999 var diskussionen om asocialitet från tre decennier tidigare som bortblåst. Genom lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster, sexköpslagen, kriminaliserades köp av sex utan att kriminalisera sexförsäljning. Detta skedde för första gången någonsin; inte bara i Sverige, utan i världen.⁹⁷ Lagen syftade till att bekämpa prostitutionen, vilket sågs som ett angeläget samhällseligt intresse.⁹⁸

Den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse, döms – om inte gärningen är belagd med straff enligt brottsbalken – för köp av sexuella tjänster till böter eller fängelse i högst sex månader. För försök döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.⁹⁹

Fem år efter den på sitt område revolutionerande sexköpslagen trädde i kraft framfördes förslag till en reformerad sexualbrottslagstiftning, vilket resulterade i att lagen inarbetades i 6 kap. brottsbalken. Bestämmelsens tillämpningsområde kom att utvidgas till att även omfatta nyttjande av sexuell tjänst som någon annan betalar för.¹⁰⁰ Den nya brottsbenämningen blev köp av sexuell tjänst.¹⁰¹

Idag stadgas brottet köp av sexuell tjänst i 6 kap. 11 § brottsbalken och har följande lydelse:

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning, döms för köp av sexuell tjänst till fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket gäller även om ersättningen har utlovats eller getts av någon annan.¹⁰²

2.6 Synen på den prostituerade kvinnan idag

⁹⁷ Prop. 2021/22:231 s. 62.

⁹⁸ SOU 2010:49 s. 47.

⁹⁹ Lag (1998:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster.

¹⁰⁰ Prop. 2004/05:45 s. 1–2.

¹⁰¹ Prop. 2004/05:45 s. 103.

¹⁰² 6 kap. 11 § brottsbalken.

Drygt två decennier efter att sexköpslagen infördes och drygt tre decennier efter det att utvisningsgrunden avskaffades har regeringen åter igen tillsatt en utredning beträffande prostitution som utvisningsgrund. I direktivet till utredningen användes termen ”inte försörja sig på ett ärligt sätt”.¹⁰³ En term som påträffats i bland annat 1954 års utlänningslag (se avsnitt 2.2.1) och som däri omfattade prostitution.

År 2011 ålades JO att besluta i om prostitution kunde utgöra grund för *avvisning*. Beslutet tog emellertid sikte på huruvida det genom prostitution kunde anses att den prostituerade försörjde sig oärligen. JO meddelade med hänvisning till utlänningslagens förarbetsuttalanden att prostitution ska ses som ett i lagens mening oärligt försörjningssätt. Det eftersom att prostitution huvudsakligen bör betraktas som förbjudet, med hänsyn till att företeelsen förutsätter att brott begås. JO motiverade beslutet med att prostitutionsbekämpning bedömts vara en viktig samhällsangelägenhet enligt lagstiftaren. I beslutet framhölls att lagstiftaren undantagit att straffa säljaren med hänsyn till att denne i regel tillhör en utsatt grupp. Att säljaren inte straffas beror således inte på att samhället anser att prostitutionen som sådan är acceptabel, anförde JO.¹⁰⁴ Termen att försörja sig oärligen är således en term som går långt tillbaka i den migrationsrättsliga lagstiftningen och som fortsatt avser prostitution.

Gällande synen på prostitution har utvecklingen fortsatt i den riktning som etablerades runt införandet av sexköpslagen. I propositionen till brottsbalken från år 2021 angående skärpt straff för köp av sexuell tjänst framfördes än en gång att prostitutionen utgör en oacceptabel företeelse med skadliga konsekvenser för både individ och samhälle. Dess påverkan bedömdes dessutom utgöra ett allvarligt hot mot målet att uppnå jämställdhet och prostitutionen beskrevs ofta involvera en cynisk och hänsynslös exploatering av redan sårbara personer. Att förebygga och bekämpa prostitution uttrycktes därav vara en angelägen samhällsfråga, och straffbestämmelsen som förbjuder köp

¹⁰³ Dir. 2023:158.

¹⁰⁴ JO 2013/14 s. 353.

av sexuella tjänster poängterades vara ett centralt verktyg i arbetet. Propositionen framhöll att det är av yttersta vikt att straffet i varje enskilt fall matchar brottets allvar.¹⁰⁵ Regeringen anförde vidare att införandet av förbudet redan gett positiva effekter samt en normativ påverkan av synen på prostitution.¹⁰⁶

Jämställdhetsmyndigheten föregick propositionen genom att år 2021 avlägga en rapport med titeln *Prostitutionen och människohandel*. Rapporten utgjorde en slutredovisning av regeringsuppdraget att kartlägga omfattningen av den svenska prostitutionen.¹⁰⁷ I rapporten förklarades att en stor del av resultaten i omfattningskartläggningen tillkommit genom befolkningsstudier. En grupp som statistiskt sett inte nås av befolkningsstudier anfördes vara migranter, vilka däremot framhölls utgöra en stor andel av de som prostituerar sig i Sverige. Det material som inhämtats visade att antalet migranter som sålde sexuella tjänster synes ha varit relativt oförändrat över tid.¹⁰⁸

Rapporten framhävde att ett stort antal av de prostituerade lider av både psykisk och fysisk ohälsa, vanligtvis som en följd av våldsutsatthet och upplevd stigmatisering. Många av de personer som säljer sexuella tjänster beskrevs som ekonomiskt utsatta utan, vad de själva upplevde det som, några andra försörjningsalternativ; detta gällde i synnerhet migranter. Det anfördes vidare att många upplever oro angående sin hälsa och säkerhet när de säljer sex. Över 80 procent av deltagarna i en av rapportens enkäter angav att de hade utsatts för påtryckningar eller brott i samband att de sålt sexuella tjänster. En betydande andel av dem som prostituerat sig uppgav också att de hade erfarenheter av gränsöverskridande situationer, tvång och olika former av våld. Samtidigt framkom att få anmälde brott på grund av dels bristfälligt bemötande från rättsväsende och polis, dels små chanser till fällande dom. De som bedömdes som särskilt sårbara är de migranter som prostituerar sig, eftersom att många av dem undviker att kontakta polisen av rädsla för att bli utvisade från landet.¹⁰⁹ De grupper av prostituerade som bedöms vara överrepresenterade enligt rapporten är just migranter, men även personer

¹⁰⁵ Prop. 2021/22:231 s. 62.

¹⁰⁶ Prop. 2021/22:231 s. 62.

¹⁰⁷ Prostitution och människohandel (2021:23) s. 5.

¹⁰⁸ Prostitution och människohandel (2021:23) s. 15.

¹⁰⁹ Prostitution och människohandel (2021:23) s. 17.

med funktionsvariationer, hbtqi-personer och personer med missbruksproblem. Dessa upplever ofta stigmatisering och diskriminering på flera nivåer, vilket resulterar i ökad sårbarhet.¹¹⁰

I rapporten framhövdes slutligen att förändringar i samhället har en stor påverkan på omfattningen av prostitutionen, i synnerhet när det gäller vilka former prostitutionen tar sig uttryck i.¹¹¹

¹¹⁰ Prostitution och människohandel (2021:23) s. 18.

¹¹¹ Prostitutionen och människohandel (2021:23) s. 37.

3 Analys och slutsats

3.1 Analys

Från de första utvisningsbestämmelserna 1914 till år 1989 var det möjligt att utvisa utländska kvinnor som livnärde sig på prostitution. Drygt trettio år efter avskaffandet är grunden åter föremål för utredning, om än i nya termer. Bristande vandel är en benämning som Tidöavtalet använder som ett paraplybegrepp, en samlingsterm för personer som inte anses leva upp till ett hederligt levnadssätt. Märk väl ett krav som endast ställs på migranter. De som anses brista i sitt levnadssätt är enligt avtalet de utlänningar som kan antas inte komma att försörja sig på ett ärligt sätt, med andra ord de prostituerade.

Utvisningslagen tillkom under en tid då prostituerade i lagens mening var asociala lösdrivare hårt reglerade av både lösdrivarlagen och prostitutionsreglementeringen. Oavsett svensk eller utländsk ansågs den prostituerade kvinnan hota den allmänna ordningen och sedligheten, vilket samhället behövde skydd mot. Det var således inte olagligt att vara prostituerad, men kvinnorna skulle kontrolleras med tvångslagstiftning och om möjligt utvisas på grund av deras otuktiga levnadssätt.

Runt mitten av 1900-talet skedde en del förändringar på lagstiftningens område beträffande prostitution. Utlänningslagen reviderades och utvisningsgrunden kom att omfatta den som efter förmåga underlät att ärligen försörja sig. En lydelse som ska ha hämtats från lösdrivarlagen och som återfinns i Tidöavtalets förslag om bristande vandel. Bristande vandel har emellertid undantagit rekvisitet ”efter förmåga”.

Åren före och efter 1954 års utlänningslags ikraftträdande vidtogs två utredningar, var den prostituerade kvinnan kartlades. Utredningarna utgjorde förarbeten till asocialitetslagen, och motiven till lagen föreföll tydliga. Ett stort fokus lades i utredningarna på den prostituerades såväl fysiska som psykiska defekter. Kvinnorna beskrevs som sinnesstörda missbrukare drabbade av lågt intellekt och tragiska uppväxter. Dessutom var de arbetsovilliga vilket var en stor anledning till att dessa miserabla kvinnor hängav sig åt prostitutionen och därmed skulle utvisas.

Det feministiska perspektivet som utvecklades genom den sexuella revolutionen begränsade emellertid asocialitetslagens genomslag och utlänningslagens tillämpning. Problemet med prostitutionen bedömdes kvarstå, men att reglera den prostituerade genom tvång ansågs vara fel väg att gå. Kvinnan sågs inte längre som förtappad och skulden lades inte på henne, utan på samhället i stort. Lösningen på samhällsproblemet tycktes finnas i sociala insatser och det ansågs viktigt att angripa problemet i tidig ålder, framförallt genom undervisning och barnuppfostran.

Parallellt med socialtjänstlagens framväxt genomgick utlänningslagen ett omfattande lagstiftningsarbete. En ny syn på den utländska kvinnan hade växt fram och det ansågs främmande att skilja på svenska och utländska medborgare. Likaså bedömdes synen på personer som asociala förlegad. Den prostituerade sågs numera som utsatt och även i utlänningslagen betonades sociala insatser som lösningen. För första gången benämndes i förarbetena köparen som en del av problemet; utlänningslagen var tydligt inspirerad av den tidigare prostitutionsutredning som föregick socialtjänstlagen. Lagstiftaren ger intrycket av att ha uppfattat det som problematiskt att utvisa en prostituerad endast på grund av hennes härkomst, när en svenskfödd istället hade erbjudits hjälpinsatser. Utvisningsgrunden fick trots de många invändningarna fortsatt gälla, men det går tydligt att utläsa en ny diskurs hos lagstiftaren vad gäller synen på den prostituerade utländska kvinnan.

Synen på prostitution fortsatte att utvecklas i den riktning som etablerades i början av 1980-talet och mot slutet av decenniet avskaffades slutligen utvisningsgrunden prostitution helt. Bestämmelsen ansågs helt enkelt föråldrad i förhållande till samhället och samtida lagstiftning, vilket får anses stämma bra överens med Kaarlo Tuoris teori om rättens vertikala strukturer. Förändringar i djupstrukturen föranledde med andra ord den legislativa utvecklingen.

Uppmärksamheten som tidigare lagts på den prostituerade hade tydligt börjat avta och övergått till en annan aktör, köparen. Begreppet könshandel användes i syfte att synliggöra vad problemet faktiskt gällde och vägen till prostitutionen beskrevs som lång och snårig för de kvinnor som hängett sig därtill. I likhet med förarbeten till lösdrivarlagen framhölls den prostituerade kvinnan vanligtvis drabbad av en trasig barndom fylld av bland annat övergrepp och missbruk. Hur den prostituerade kvinnan skildrades vidare skiljde sig däremot väsentligt. Lösdrivarlagens såväl underliggande uppfattning som uttalade övertygelse om att kvinnan själv utgjorde problemet återfanns ingenstans. Kvinnorna porträtterades som offer istället för syndare, och synen på prostitution var betydligt mer nyanserad jämfört med tre decennier tidigare.

Till följd av det nya sättet att se på prostitution väcktes frågan om kriminalisering. Trots att prostitution vid tiden för utredningen förekom i relativt låg utsträckning ansågs det fortfarande utgöra ett stort samhällsproblem. Utredningen uppmärksammade den snabba förändring som kan ske beroende av ett samhälles inställning, och i enlighet med Tuoris teori påkallades behovet av en reglering. Enligt teorin kan lagar stiftas i syfte att förändra ett samhälles inställning till en företeelse, vilket synes ha varit lagstiftarens avsikt. Vid tiden för kriminaliseringen fanns det en avvisande inställning till prostitution i samhället, men lagstiftaren var trots det rädd för att inställningen skulle förändras, såsom under det liberala 70-talet. För att förekomma en sådan utveckling motiverades följaktligen en kriminalisering.

I de senaste utredningarna som gjorts gällande prostitutionen i Sverige framhålls alltjämt de skadliga verkningar den oacceptabla företeelsen medför. Kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster anses mer motiverad än någonsin

och det framhävs vara viktigt för den prostituerade att köparen får ett straff som motsvarar allvaret i brottet. Införandet av brottet anges även ha medfört en normerande verkan på befolkningen, vilket betyder att kriminaliseringen fick den effekt som lagstiftaren eftersträvade och som Tuoris teori förutspådde.

Beträffande de kvinnor som prostituerar sig idag är det fortsatt främst de som lider av psykisk och fysisk ohälsa, vanligtvis som en följd av våldsutsatthet och stigmatisering. Däribland de som anses extra utsatta påträffas migranterna. Migranterna förklaras vara särskilt sårbara som en följd av den diskriminering och stigmatisering de ofta får utstå. Flertalet migranter drar sig dessutom från att ta kontakt med rättsväsendet med anledning av att de är rädda för utvisning. En kontakt som eftersträvas för att kunna lagföra köparna. Detta bör i min mening ses som ett problem som bristande vandel i allra högsta grad kommer förvärra, eftersom rädslan kvinnorna i dag besitter därigenom kommer att vara högst befogad.

3.2 Sammanfattande slutsatser

Framställningen av den prostituerade kvinnan har synnerligen förändrats från lösdrivarlagen och utvisningslagens tillkomst till idag. Hon har gått från att vara betraktad som syndare och en potentiell fara för samhället, till en individ med ökad frihet i ett samhälle där prostitution inte ansågs i behov reglering. Nu betraktas hon som ett offer för snedvriden kvinnoosyn och ojämlika sexuella maktrelationer, vilket ses som en indikation på samhällets misslyckande. Utvecklingen på området har följt samma riktning och några tillbakasträvanden i synsätt har inte tagit plats i det material jag har studerat. Den samtida utredningen av bristande vandel tar med det sagt en ny vändning i rättsutvecklingen.

Efter det som framställningen redogjort för har jag svårt att föreställa mig en bestämmelse om bristandeandel parallellt med dagens lagstiftning. Vid tiden när motsvarigheten till bristandeandel fanns som utvisningsgrund var klimatet synnerligen annorlunda jämfört med idag. Den prostituerade kvinnan sågs som förtappad, oavsett svensk eller utländsk härkomst. Att införa en sådan utvisningsbestämmelse i den samtida rättskulturen anser jag skulle innebära att göra en enormt stor skillnad mellan kvinna och kvinna. De utländska kvinnor som i dagens samhälle prostituerar sig framhävs i utredningar som några av våra största offer inom prostitutionen. De beskrivs vara synnerligen utsatta. Bristandeandel däremot har historiskt sett fördömt dessa kvinnor, och utvisat dem på grund av deras samhällshotande asocialitet. Jag har svårt att föreställa mig en enhetlig lagstiftning med den prostituerade dels som offer, dels som föremål för utvisning. Lagstiftaren har anfört att en kriminalisering vore att straffa den svagare, utnyttjade parten, och ansett det vara oskäligt. Att vara utländsk prostituerad är följaktligen inte ett brott, men följden bristandeandel skulle medföra är onekligen ett straff gentemot den svagare parten.

Beträffande Kaarlo Tuoris teori gällande rättens vertikala strukturer skulle en lagstiftning inbegripet bristandeandel kunna få enorma effekter. Genom att justera i ytskiktet kan värderingar och tankesätt sakta men säkert förändras i djupstrukturen, det vill säga hos samhället i stort. Bristandeandel skulle föranleda en rättsutveckling jag inte kunnat utläsa tidigare, genom att göra skillnad på den svenska och den utländska kvinnan. Fram tills idag har de två lagstiftningarna följt varandra parallellt, med argumentation om att en prostituerad kvinna är en prostituerad kvinna oavsett hudfärg eller härkomst, förtappad eller skyddsvärd. Jag har svårt att se att samma synsätt skulle bestå om bristandeandel återinförs.

Käll- & litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1954/41 Förslag till utlänningslag.

Prop. 1964:128 Kungl. Maj:t proposition till riksdagen med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.

Prop. 1979/80:96 Förslag till ny utlänningslag, m.m.

Prop. 1981/82:187 Vissa åtgärder mot prostitutionen.

Prop. 1988/89:86 Förslag till utlänningslag m.m.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2004/05:170 Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden.

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2021/22:224 Utvisning på grund av brott – ett skärpt regelverk.

Prop. 2021/22:231 Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

Utredningsbetänkanden

Underdånigt förslag till förordning angående lösdrifveri m.m. afgifvet den 31 augusti 1882 af dertill i nåder förordnande komiterade, Göteborg, 1882 35 (Bihang till riksdagens protokoll 2:a samlingen, 2:a avdelningen, kommittébetänkanden 1885) [cit. Lösdrifverikommittén].

SOU 1936:53 Utredning angående revision av bestämmelserna om utlännings rätt att här i riket vistas och därmed sammanhängande spørsmål.

SOU 1949:4 Utredning med förslag om lösdrivarlagens upphävande m.m.

SOU 1951:42 Betänkande med förslag till utlänningslag m.m.

SOU 1962:22 Samhällsfarlig asocialitet. Betänkande av särskilt tillkallad utredningsman.

SOU 1967:18 Invandringen: problematik och handläggning.

SOU 1979:64 Ny utlänningslag: Utlänningskommitténs betänkande, 2.

Ds S 1980:9 Prostitutionen i Sverige, del I och del II. En rapport utarbetad inom prostitutionsutredningen (S 1977:01).

SOU 1981:71 Prostitutionen i Sverige. Bakgrund och åtgärder.

SOU 1988:1 Översyn av utlänningslagen.

SOU 1995:15 Könshandeln.

Övrigt riksdagstryck

Dir. 1977:11 Utredning om prostitution m.m.

Riksdagens protokoll 2022/23:32 § 16 Svar på interpellation 2022/23:36 om prostitution som grund för utvisning från Sverige.

Dir. 2023:158 Skärpta krav på hederligt levnadssätt och ökade möjligheter till återkallelse av uppehållstillstånd.

Rättspraxis

RRK R73 1:29.

RRK R74 1:51.

JO 2013/14 s. 353.

Övrigt

Jämställdhetsmyndigheten, 'Prostitution och människohandel (2021:23)' <https://jamstalldhetsmyndigheten.se/aktuellt/publikationer/prostitution-och-manniskohandel-2021-23/> (besökt 2023-11-28).

Kristdemokraterna, Liberalerna, Moderaterna och Sverigedemokraterna, 'Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige', <https://www.liberalerna.se/wp-content/uploads/tidoavtalet-overenskommelse-for-sverige-slutlig.pdf> (besökt 2023-11-29).

Litteratur

Amcoff, Louise och Sahlin, Tove (2022), *Till männen som köpte min kropp*. Norstedts förlag, Stockholm.

Cabo y Moreda, Annelie m.fl. (2021), *Sex mot ersättning - säljare, köpare, makt och moral*. 1 uppl., Studentlitteratur AB, Lund.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur AB, Lund.

Lehrberg, Bert (2022), *Praktisk juridisk metod*. 14 uppl., Iusté Aktiebolag, Uppsala.

Söderblom, Thomas (1992), *Horan och batongen: Prostitution och repression i folkhemmet*. Gidlunds bokförlag, Värnamo.

Trolle Önnerfors, Elsa (2001), 'Luffare, tiggare, glädjeflickor och nasare. Om lösdrivarelagstiftningen i Sverige från medeltiden till folkhemmet', i: Reslow, Patrick och Trolle Önnerfors, Elsa (red.), *Från Schlyters lustgård: rättshistoriska uppsatser, 2001:1*. Corpus Iuris, Lund.

Tuori, Kaarlo (1997), 'Towards a Multi-layered View of Modern Law', i: Aarnio, Aulis - Alexy, Robert - Bergholtz, Gunnar (eds.), *Justice, Morality and Society. A tribute to Aleksander Peczenik on the occasion of his 60th birthday 16 November 1997*. Juristförlaget, Lund.

Elektroniska källor

SVT Nyheter , 'Kritik mot utvisning för "bristande vandel" – ministern: "Ska inte vara oroliga"' <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/kritik-mot-utvisning-for-bristande-vandel-ministern-ska-inte-vara-oroliga>> (besökt 2023-11-29).

Dagens Nyheter, 'Tidöavtalet kritiserar: Sjuka kan råka illa ut' <<https://www.dn.se/sverige/tidoavtalet-kritiserar-sjuka-kan-raka-illa-ut/>> (besökt 2023-11-29).

Sveriges Kvinnoorganisationer, 'Debatt: Att utvisa kvinnor i prostitution är att straffa brottsoffren' <<https://sverigeskvinnoorganisationer.se/debatt-att-utvisa-kvinnor-i-prostitution-ar-att-straffa-brottsoffren/>> (besökt 2023-11-29).

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, 'Sälja sex är inte frivilligt' <<https://www.roks.se/om-roks-roks-stallningstaganden/salja-sex-ar-inte-frivilligt>> (besökt 2023-11-30).